

BUZOGÁNY DEZSŐ

A HÁZ ASSZONYA A HÁTTÉRORSZÁG HEROINÁJA

DEÉ NAGY ANIKÓ WESSELÉNYI KATA-KÖNYVE*

Személyes élménnyel kezdem. Elég idős vagyok ahhoz, hogy a múlt árnyai kísérjenek és kísértsenek. A letűnt kor lélekpusztító ideológiája sütötte belénk a nemességről azt a képet, hogy tagjai kíméletlen kizsákmányolók, műveletlenek, népelnyomók voltak, s mindennek tetejében dorbézolók, tivornyák is, akik a nép verejtékes munkája révén összeharácsolt vagyonukat felelőtlenül eltékozolták. Nos, ez a könyv is, mint megannyi más az elmúlt néhány évtizedben, ennek a képnek minden egyes részletét korrigálja. Műfaja monográfiaszerű kollázs, amely teljes képet kíván nyújtani Wesselényi Katáról, voltaképpen önálló tanulmányok gyűjteménye, amelyeket kötetté csiszolt össze a szerző. Ha végigolvassuk, nemcsak az a kép dől meg, amelyet a kommunista kor festett a nemességről, hanem az az elmélet is, miszerint az elmúlt századokban csak férfiak voltak Erdély nagyjai, vagyis a letűnt korok társadalmának tartóoszlopai. Bizony ott álltak mellettük a hölgyek is. Valamiféle ősi ösztön alakította olybá a társadalom szerkezetét, a társadalmi modellt, hogy a férfiak országos ügyekkel bajlódtak: diétát ültek, politizáltak, hadakoztak, az asszonyok pedig a hátszínre tartották karban, és ott álltak helyt – tegyük hozzá: derekasan. Wesselényi Kata halotti búcsúztatóját megfogalmazó poéta, szünekdoktikusan, vagyis *pars pro toto* így fejezi ki ezt az egyenrangú szolgáltatást: „Bé-illet [Wesselényi Kata] akármely férfiak rendében”.

Az elmúlt néhány évtized kutatásai alapján egyre jobban kezd körvonalazódni, hogy férfiak és nők között egyenlő arányban oszlottak meg a társadalmi feladatok és specifikus szerepkörök, ami üzenet a mai világnak, amely összemossa a férfiúi és női feladatokat. Így magasztosul a ház asszonya a háttérország *heroinájává*, aki, ha kell: feleség, ha kell: anya, ha kell: patikus, ha kell: kertész, ha kell: szervező (mai szóval kulturális menedzser) a szűkebb környezete számára.

Amikor a könyvet olvastam az a németországi szoborcsoport jutott eszembe, amelynek közepében Krisztus áll, körülötte az apostolok, és ha a Krisztus-szobrot kiemelnénk, a többi összedőlne. Ilyennek tűnik fel Wesselényi Kata is

* A 8. Kolozsvári Magyar Napok keretében 2017. augusztus 16-án a Bocskai Házban a Kincses Kolozsvár Egyesület és a Kriterion Könyvkiadó által szervezett könyvbemutatón elhangzott felszólalás szerkesztett változata.

ebből az összeállításból: ott áll ő a család vagy a tágabb, udvari közösség közepén, és szerteágazó munkájával betölti a családjának, illetve a ház asszonya szerepét, összetartja a szűkebb vagy tágabb családi/udvari közösséget. A 18. századi nőiideál látszik életre kelni e sorokból. Igen, mert ezt akarja sugallni maga Wesselényi Kata is sokrétű feladatvállalásával.

És ha már könyvbemutatáson vagyunk, vessünk ezek után egy pillantást a kötetre is. Szerzője a marosvásárhelyi születésű, jelenleg az anyaországban élő Deé Nagy Anikó, német–magyar szakos bölcsező, több kiemelkedő szakmai díj méltó tulajdonosa, akinek szinte az egész élete és munkássága összenőtt a marosvásárhelyi Teleki Tékával, ahol kezdetben bibliográfus, majd könyvtárvezető volt. 1976–2011 között megjelent hat kötete mind e bensőséges, lelki kapcsolat bizonyítéka: *Teleki Sámuel és a Teleki Téka* (1976), *A könyvtáralapító Teleki Sámuel* (1997), *A marosvásárhelyi Teleki–Bolyai-könyvtár ex librisei* (2001), *Emlékkönyv a Teleki Téka alapításának 200. évfordulójára* (2002), *Gondolatok a marosvásárhelyi Teleki Tékáról* (2007), *Laus libri – nyomdász- és kiadójelvények a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai könyvtár 15–16. századi kiadványai-ban* (2011).

Ez a kötet eléggé kilóg a sorból, és a Teleki Téka akár árulásnak is tekintheti, kedves Anikó. A szakma viszont végtelenül hálás neked ezért a munkáért.

A kötet címe: *Báró hadadi Wesselényi Kata, a hitben élő református asszony*. A munka megjelentetését a Kriterion Könyvkiadó vállalta, amely ama letűnt korban az erdélyi magyar könyvkiadás emblematikus kiadója volt. A könyvkiadók mai tobzódásában jó újra látni a Kriterion mellett a 2017-es évszámot. Azért hadd tegyem hozzá, mégsem marad el teljesen a Teleki Téka: a kötet első és hátsó borítóján a Teleki Téka Wesselényi Kata által épített szárnya látható. A könyv illusztrációit J. Márton Krisztina, Kovács Mária Márta és T. Horváth Iringó készítették. A textíliákat a könyv Horváth Iringó gyűjtéséből vette át. A kötetnek hat nagyobb fejezete van, amelyek 193 oldalban foglalják össze a nagyasszony életművét, a kötet végén 20 gyönyörű fénykép ad ízelítőt mindarról, ami Wesselényi Kata életművéhez kapcsolódik. Az említett hat fejezet műfajilag igen változatos: az elsőben Wesselényi Kata imanaplóival foglalkozik (hadd hívjam fel itt a figyelmet a leleményes műfaji behatárolásra); a másodikban az erdőszentgyörgyi Rhédei-könyvtár 18. századi történetét és állapotrajzát tárgyalja; a harmadik Wesselényi Kata szakácskönyvét tartalmazza, a negyedikben hűgához, Bethlen Zsuzsannához intézett leveleivel foglalkozik; az ötödik egy vele kapcsolatos levelet tartalmaz; a hatodikba a halotti búcsúztatójából vett részleteket illeszt. Tehát van benne teológia, naplórészlet, könyvtártörténet, levél és még gasztronómiai érdekesség is – erre később még visszatérek.

És mert a főcím Wesselényi Kata reformátusságára szűkíti a tematikát, engedjenek meg nekem néhány megjegyzést ezzel kapcsolatosan, amelyek – remélem – megkönnyítik a téma tágabb összefüggésbe helyezését.

Reformátussága

A szerző arról győz meg, hogy Wesselényi Kata mindvégig kitartott vallása mellett abban a korban, amikor egyáltalán nem volt divat, sőt akár veszélyes is lehetett reformátusnak lenni. A fő- és köznemesség nagy hányada katolizált, hogy a politikai életben előbbre juthasson. A legújabb kutatás több tucatnyi kis-, közép- és főnemest azonosított. Ám Kata asszony és a Wesselényi család – az egyik ágától eltekintve – mindvégig megmarad korábbi hitén. Sőt gyermekeit is ebben a hitben nevelte: miután özvegy maradt, szülei házában taníttatta egyetlen gyermekét a katekézisre és a hit ágazataira, utána haza vitte Erdőszentgyörgyre, és ott szervezte meg ezirányú nevelését.

Patrónusi feladatokat látott el: az egyházközségek támogatója, klenódiások, textiliák, pénz (1000 forint – az idő tájt egy közepes méretű egyházközség évi költsége 250 forint volt) adományozója. Fájlalta, hogy egyre nagyobb méreteket ölt a hitelenség, és az a próbálkozás, hogy az ifjakat eltérítsék a hittől – itt a hitvallásosság kerül szembe az akkortájt kezdődő felvilágosodás hitelenségével. Imádkozott a királyért: részben követte a hitvallás és Kálvin tanítását, részben szívesen tette, mert II. József idejében jelentős mértékben javult a nem katolikus felekezetek helyzete a korábbi korokhoz viszonyítva, így a reformátusoké is. Itt ki kell emelnem Wesselényi Kata szoros kapcsolatát Európával, amellyel nem volt ő egyedül a korban. Ezt igazolja könyvtári állománya, de még az ételreceptek is; gyermekétől három nyelv ismeretét várta el: latin, német és francia, melyeket maga is beszélt.

Lelkisége

Ennek a tükre elsősorban imádságai, de ideértem, bármennyire is meglepő, teológiai nézetét is, hiszen imádságai nemcsak pietisztikus ömlengések, önsanyargató önostorozások, a bűnök aránytalan felnagyításai, hanem helyenként magvas teológiai tartalommal telt elmélkedések is. Hűségesen követik a műfaj korabeli szabályait és magukon hordozzák ennek sajtságait. Tehát nem is annyira a pietizmus hatása érződik rajtuk, hanem a hitvallásos kálvinizmusé: a 7. imanapló első kötetéből átvett imádságon erőteljesen kiüt az, amit az eleve elrendelésen alapuló kálvini tannak (önismeretnek) nevezhetünk: „Mi módon is versenghetne a por fundamentumú véges elméjű ember a végzetlen erejű Istennel.” Imái tehát nem kegyeskedő, könnyed ömlengések, hanem komoly, sőt súlyos dogmatikai tartalmú elmélkedések. Nem csoda, hiszen könyvei között ott találjuk a két református alapítványt (a Heidelbergi Kátét és a II. Helvét Hitvallást) és Kálvin *Institutióját* is, tehát a hitelesítésnek és hit-megélésnek nem csak a könnyebb fajsúlyú munkáival találkozunk.

Lelki párja a (részben) kortárs és előd Árva Bethlen Kata. Ő maga is így határozta meg magát: Árva Wesselényi Kata. Külön meg kell jegyeznem, hogy imádságait nemcsak elmondta, hanem férje példája nyomán késztetést is érzett azokat leírni, ami pedig hamisítatlan értelmiségi cselekedet – s ezzel sincs egyedül az arisztokrata nagyasszonyok történetében. Erénye az őszinteség, bűneinek felelősségteljesítése, ami elvezet minket Augustinus vallomásaihoz (akinek a hatása, a reformációnak és később a 17. századi Medgyesi Pálnak köszönhetően, lám, továbbélt a 18. században is), de Augustinuson át elvezet a puritanizmus hitvilágához és imádkozási gyakorlatához. A szerző helyesen állapítja meg, hogy itt amolyan protestáns gyónásról is szó van.

Wesselényi Kata lelkiségének másik kifejezője a versek, amelyek templomi énekeknek is beillenek, hiszen magukon hordozzák e műfaj minden jegyét. Érdekes lenne utána nézni a korabeli templomi énekeskönyvekben: nem-e találnak a dallamokkal? Erre akár indítékot is adhat az egyik imádsága, amelyről ő maga mondja, hogy a 140. zsoltár nótájára írta, és bizony tökéletesen talál a Szenczi-féle énekeskönyv dallamával. Könnyen el tudom képzelni, hogy a saját szövegét ő maga is énekelgette, netán azzal a szándékkal vetette papírra, hogy majdan részei legyenek a református istentiszteleti szertartásnak, mint megannyi más. Csak sajnálni tudom, hogy ezek a mély tartalmú verses hitvallások nem kerültek elő hamarabb, amikor a református énekeskönyv revíziója történt, mert szívesen ajánlottam volna a himnológiai bizottság figyelmébe egyik-másik bizonyágtételét.

A szerző, Deé Nagy Anikó, történészi/tudósi kíváncsisággal igyekszik feltárni Wesselényi Kata életét; irálya, vagyis stílusa emelkedett, tiszta, jól követhető, logikus, és igen jól tájékozódik a szakirodalomban. És itt hadd szóljak hozzá az egyik megállapításához: „A művészettörténet egy kissé elhanyagolt ága a textíliák kutatása.” Örömmel jelentem, kedves Anikó, hogy az erdélyi református egyház nemsokára megnyitásra kerülő múzeumában külön szakembere lesz a textíliáknak, mégpedig a könyvben többször is említett T. Horváth Iringó személyében.

A könyvbemutató nem önmagáért való játék, nem a szerző glóriájának fényezése, még csak nem is színpad a bemutatást végző személy számára, hogy lejtse könnyed intellektuális piruettjeit, hanem felelősségteljes és egyben nagyon is pragmatikus megbízatás: nekem/nekünk kell meggyőznünk a hallgatóságot, hogy érdemes megvásárolni a könyvet. Nem tudom, az elmondottakkal nekem sikerült-e ez. Ha nem, akkor most hadd mondjam ki egyenesen, kerülgetés és köntörfalazás nélkül, kerek-perec: érdemes kiadni érte pénzt, és érdemes feltenni a könyvespolcunkra a megbecsültebb és értékesebb munkák közé. Időtálló alkotás.